

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 364

**Polityka rodzinna w Polsce
z perspektywy wybranych aspektów
polityki społecznej i ekonomii**

Doświadczenia innych państw europejskich

Redaktorzy naukowci

Adam Kubów

Joanna Szczepaniak-Sienniak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Teresa Zielińska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Dorota Pitulec

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-498-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

Część 1. Uwarunkowania polityki rodzinnej w Polsce – wybrane konteksty polityki społecznej i ekonomii

Ewa Cichowicz: Uwarunkowania przeobrażeń polityki rodzinnej – wybrane przykłady oraz propozycje kierunków zmian w zakresie wsparcia rodzin	11
Adam Kubów: Znaczenie świadczeń rodzinnych w kształtowaniu poziomu życia rodziny.....	26
Iłona Błaszczak-Przybycińska: Wartość pracy domowej – wycena empiryczna na podstawie ogólnopolskiego badania budżetu czasu ludności	44
Marta Marszałek: Rola kobiet i mężczyzn w tworzeniu nierynkowej produkcji gospodarstw domowych – rekomendacje dla polityki rodzinnej	60
Arkadiusz Durasiewicz: Analiza ekonometryczna wybranych parametrów polityki rodzinnej w Polsce	73
Małgorzata Wróbel: Modele dzietności względem zmiennych rynku pracy w miastach 100-tysięcznych i większych w pierwszej dekadzie XXI wieku	96
Izabela Buchowicz: Wspólny cel polityki edukacyjnej i polityki rodzinnej w Polsce.....	113
Anna Zachorowska-Mazurkiewicz: Teoria ekonomii i polityka ekonomiczna a opieka – wzajemne relacje i implikacje dla polityki rodzinnej.....	127

Część 2. Z doświadczeń innych krajów europejskich – wnioski dla polityki rodzinnej w Polsce

Anna Ciepielewska-Kowalik: Współczesne przemiany europejskich modeli opieki nad dziećmi a model polski (na przykładzie zmian w latach 2007-2012).....	145
Paweł Łuczak: Związki polityki makroekonomicznej i polityki społecznej w zakresie opieki długoterminowej w Republice Czeskiej	160
Wojciech Nowiak: Współczesne wyzwania demograficzne a norweska polityka wobec osób starszych – wnioski w kontekście polskiej polityki rodzinnej.....	176

Summaries

Part 1. Determinants of family policy in Poland – chosen contexts of social policy and economics

Ewa Cichowicz: Determinants of transformation of family policy – some examples and suggestions for the direction of changes in the public support for families	25
Adam Kubów: The importance of family benefits in shaping the level of family life.....	43
Iłona Błaszczak-Przybycińska: Monetary value of housework – empirical estimation based on time use survey in Poland	59
Marta Marszałek: The role of women and men in the creation of non-market production of households – recommendations for family policy	72
Arkadiusz Durasiewicz: Econometric analysis of selected parameters of family policy in Poland.....	95
Małgorzata Wróbel: Fertility models in relation to variables of the labour market in Polish cities of 100 thousand and more inhabitants in the first decade of the 21 st century	112
Izabela Buchowicz: Common task of educational policy and family policy in Poland	126
Anna Zachorowska-Mazurkiewicz: Economic theory and economic policy vs. care – mutual relationships and implications for family policy.....	141

Part 2. From the experience of other European countries – proposals for family policy in Poland

Anna Ciepiewska-Kowalik: Current transformations of European child-care models vs. Polish model (on the example of changes in the years 2007-2012).....	159
Paweł Łuczak: Relations between macroeconomic policy and social policy as regards long-term care in the Czech Republic	175
Wojciech Nowiak: Current demographic challenges vs. Norwegian policy towards elderly people – conclusions in the context of Polish family policy	196

Izabela Buchowicz

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

WSPÓLNY CEL POLITYKI EDUKACYJNEJ I POLITYKI RODZINNEJ W POLSCE

Streszczenie: Szybka zmiana współczesnego świata oraz przemiany technologiczne powodują, że pracownik przyszłości będzie musiał być bardzo dobrze przygotowany. Konieczne jest dopasowanie działań polityki edukacyjnej i rodzinnej do wyzwań przyszłości. Edukacja musi wykorzystywać wszystkie zdolności i predyspozycje dzieci i młodzieży tak, aby nie zmarnować potencjału uczestników procesu edukacji. Rodziny o niskim potencjale intelektualnym, z deficytami społeczno-kulturowymi, nie potrafią dostrzec wszystkich możliwości dzieci. Szansą jest ścisła współpraca polityki edukacyjnej i polityki rodzinnej oraz poszukiwanie nowych rozwiązań, np.: uznawanie kwalifikacji nabytych w drodze edukacji lub pracy zawodowej, możliwość podnoszenia kwalifikacji, wielokrotne wychodzenie z systemu edukacji i powracanie do niego w celu kontynuowania nauki lub uzupełniania kwalifikacji.

Słowa kluczowe: polityka edukacyjna, polityka rodzinna, kapitał ludzki, wsparcie rodzin, wsparcie dzieci.

DOI: 10.15611/pn.2014.364.07

1. Wstęp

Przemiany zachodzące współcześnie kreują wyzwania zarówno wobec rodziny, jak i każdego człowieka indywidualnie. Przeobrażenia demograficzne, społeczne, gospodarcze i cywilizacyjne zachodzą w tempie znacznie szybszym niż kiedykolwiek wcześniej. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej, migracje i globalizacja to kolejne elementy charakteryzujące dzisiejszy świat i przyczyniające się do zwiększenia tempa zmian. W związku z tym przyszłe gospodarki będą stawiały bardzo duże wymagania członkom społeczeństwa, pracownikom. Aby sprostać tym wymaganiom, państwa, w tym Polska, muszą zadbać o kapitał ludzki bardzo dobrej jakości, który będzie w stanie podołać wyzwaniom i pokonać trudności. Problem jakości kapitału ludzkiego jest dla gospodarki kraju szczególnie istotny w obliczu malejącej liczby ludności w wieku produkcyjnym. Kreowanie kapitału ludzkiego jest celem zarówno polityki rodzinnej, jak i polityki edukacyjnej.

Polityka rodzinna i polityka edukacyjna, realizując swoje cele, muszą brać pod uwagę obecną sytuację i starać się nadążyć za zachodzącymi zmianami, a nawet je przewidywać. Celem niniejszego opracowania jest wskazanie problemu, jakim jest słabo wykorzystany potencjał intelektualny dzieci i młodzieży z rodzin o niskim statusie ekonomiczno-społecznym, z deficytami społeczno-kulturowymi, z defaworyzowanych klas społecznych¹ i dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, które przy odpowiednim wsparciu ze strony działań polityki rodzinnej i polityki edukacyjnej mogą stać się cennym kapitałem ludzkim.

Zarówno wśród zadań polityki rodzinnej, jak i polityki edukacyjnej musi znaleźć się miejsce na działania wspierające i pomocowe wobec wymienionych wyżej grup dzieci i młodzieży. Tylko wspólne działanie obu interesujących nas polityk spowoduje, że maksymalnie wykorzystane zostaną zdolności i potencjał intelektualny dzieci i młodzieży z rodzin o niskim statusie ekonomiczno-społecznym, z deficytami społeczno-kulturowymi, z defaworyzowanych klas społecznych i dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Szansą na realizację tak określonego celu jest poszukiwanie nowych rozwiązań z zakresu polityki edukacyjnej, takich jak uznawanie kwalifikacji nabytych w drodze edukacji lub pracy zawodowej i możliwość podnoszenia tych kwalifikacji, wielokrotne wychodzenie z systemu edukacji i powracanie do niego w celu kontynuowania nauki lub uzupełniania kwalifikacji. Wszystkie wprowadzane zmiany w zakresie działań mających na celu poprawę jakości kapitału ludzkiego² wymagają inwestycji państwa w politykę edukacyjną i politykę rodzinną.

W niniejszym opracowaniu analiza problemu zostanie ograniczona do aspektów związanych z edukacją i ze stojącymi przed nią wyzwaniami w związku z zachodzącymi zmianami społecznymi, gospodarczymi, cywilizacyjnymi, technicznymi itd. W celu zobrazowania problemu wykorzystane zostaną wyniki międzynarodowego badania GOETE³ oraz informacje pochodzące z raportów Instytutu Badań Eduka-

¹ *Wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem w Europie: zmniejszanie nierówności społecznych i kulturowych*, Komisja Europejska, EACEA – Eurydyce, Bruksela 2009. Dzieci z rodzin o zróżnicowanym poziomie społeczno-kulturowym i ekonomicznym w literaturze bywają określane również jako dzieci z defaworyzowanych klas społecznych (kategoria OECD), tj. dzieci znajdujące się w niekorzystnej sytuacji głównie ze względów społeczno-ekonomicznych, kulturowych i/lub językowych. Ich potrzeby wynikają najczęściej ze złej sytuacji spowodowanej tymi czynnikami. Definicja ta obejmuje również dzieci znajdujące się w niekorzystnej sytuacji ze względu na zamieszkiwanie na obszarach wiejskich i peryferyjnych. Takie podejście prezentowane jest przez Komisję Europejską.

² P.A. David, *Knowledge, Capabilities and Human Capital Formation in Economic Growth*, New Zealand Treasury Working Paper 01/13, Wellington 2001. David wyróżnia dwie składowe kapitału ludzkiego: materialną i niematerialną. Materialną jest stan fizyczny, stan zdrowia osoby. Niematerialną są: umiejętności psychomotoryczne, możliwości umysłowe, umiejętności proceduralne (wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne).

³ GOETE – projekt pt. „Zarządzanie ścieżkami edukacji w Europie. Dostęp, uczestnictwo i znaczenie edukacji dla młodych ludzi w europejskich społeczeństwach opartych na wiedzy” (*Governance of Educational Trajectories in Europe. Access, coping and relevance of education for young people in European knowledge societies in comparative perspective*) zrealizowany w ramach 7. Programu Ramowego Unii Europejskiej – Contract no. SSH-CT-2009-243868. Koordynatorem projektu był prof. An-

cyjnych. Zaprezentowane dane pozwolą w przybliżeniu określić wielkość grupy dzieci i młodzieży, do której powinny być kierowane działania polityki edukacyjnej i rodzinnej.

2. Polityka edukacyjna i polityka rodzinna a kształtowanie kapitału ludzkiego

Wiele celów, które stawiane są przed polityką rodzinną, dotyczy nie tylko rodziny, ale również jednostki, człowieka. Takie podejście prezentowane jest w Programie Polityki Rodzinnej Prezydenta RP, który: „[...] traktuje politykę rodzinną jako inwestycję w potencjał rozwojowy społeczeństwa polskiego. Dobre rodzicielstwo i wyższa dzietność stają się celem strategicznym rozwoju gospodarczego i społecznego Polski. [...] zakłada wypracowanie trwałych i konsekwentnych rozwiązań, które tworzą stabilne warunki do decyzji o rodzicielstwie. [...] uwzględnia kontekst kulturowy Polski i różnice wynikające z lokalnych uwarunkowań, ale jednocześnie uwzględnia postępujące zmiany postaw, aspiracji i wartości”⁴. Tym samym celem stawianym przed obydwoma interesującymi nas politykami jest dążenie do poprawy jakości kapitału ludzkiego. Podniesienie jakości kapitału ludzkiego osiągnąć można poprzez realizowanie edukacji w społeczeństwie. Edukacji, która obejmuje zarówno małe dzieci, jak i dorosłych. Już od początku funkcjonowania w systemie edukacji, od przedszkola, uczestniczące w nim dzieci zyskują nowe umiejętności i wiedzę. Kolejne możliwości zdobywania i poszerzania wiedzy oraz podnoszenia umiejętności, np. uczenie się przez całe życie (*Lifelong Learning* – LLL), z punktu widzenia gospodarczego i społecznego polepszają jakość kapitału ludzkiego. Zarówno polityka rodzinna, jak i polityka edukacyjna zainteresowane są tym, aby wiedza i umiejętności uzyskiwane przez uczestników systemu edukacji były jak najbardziej aktualne i pozwalały realizować wyzwania współczesności. Aspekt finansowy edukacji wydaje się bardziej dostrzegany przez politykę rodzinną niż przez politykę edukacyjną. Wśród barier ograniczających efektywność polityki rodzinnej na jednej z pierwszych pozycji znajduje się rosnący koszt wychowania dzieci, zwłaszcza z powodu wzrostu kosztów edukacji. Dlatego kolejnym celem stawianym przed obiema omawianymi politykami jest stworzenie warunków równego dostępu do edukacji dla dzieci i młodzieży bez względu na miejsce zamieszkania i środowisko pochodzenia, a także sytuację materialną rodziny, z której pochodzą dzieci. Mimo że edukacja

dreas Walther z Uniwersytetu we Frankfurcie nad Menem. W projekcie uczestniczyło osiem państw (Finlandia, Francja, Holandia, Niemcy, Polska, Słowenia, Wielka Brytania i Włochy). Badanie było realizowane w latach 2010-2013. Badanie dyrektorów szkół, z którego pochodzą prezentowane dane, odbyło się w 2011 r. Raport końcowy został złożony do Komisji Europejskiej w marcu 2013 r. Autorka tekstu brała udział w każdym etapie prac projektu (więcej szczegółów dotyczących badania i raport dostępne na stronie projektu: www.goete.eu).

⁴ *Dobry klimat dla rodziny*, Program Polityki Rodzinnej Prezydenta RP, maj 2012, s. 6.

szkolna jest w Polsce powszechna i bezpłatna, to rodzice finansują zakup książek, zeszytów, przyborów szkolnych, a często opłacają również dodatkowe zajęcia i korepetycje. W związku z tym ponoszą wysokie wydatki związane z edukacją swoich dzieci, tym wyższe, im więcej dzieci mają. Wysokie koszty związane z wychowaniem i edukacją dzieci są postrzegane przez młodych ludzi (potencjalnych rodziców) jako poważne zagrożenie dla ich budżetów domowych. Duże wydatki mogą być czynnikiem powodującym odkładanie decyzji o posiadaniu dziecka do chwili „stabilizacji finansowej”. A ta odsuwa się w czasie z wielu przyczyn, takich jak sytuacja gospodarcza w kraju, brak pracy itp.

3. Edukacja – wyrównywanie szans

Ścisłe powiązanie edukacji z ekonomią i systemem gospodarczym oznacza, że edukacja musi reagować na potrzeby gospodarki w sposób elastyczny, niezbędny do prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa i państwa. Koneksje edukacji ze sferą gospodarki mają wiele wymiarów. Jednym z nich jest wpływ statusu ekonomicznego rodziny na możliwości edukacyjne dzieci i młodzieży oraz wszystkich innych jej członków (por. tab. 1). Wyciągając bardzo ogólny wniosek, można domniemywać, że ok. 1/5 uczniów w polskich szkołach mogłaby otrzymać wsparcie, ponieważ pochodzi z rodzin o niskim statusie ekonomiczno-społecznym. Znacznie trudniejszą sytuację mają Wielka Brytania i Finlandia, gdzie czterech na dziesięciu uczniów to uczniowie z rodzin o niskim statusie ekonomiczno-społecznym. Jednocześnie NSP w 2011 r. wykazał, że prawie 47% ludności Polski ma wykształcenie nie wyższe niż zasadnicze zawodowe, gimnazjalne, podstawowe lub nie ma wykształcenia w ogóle. Konsekwencją słabego wykształcenia lub jego braku są niskie dochody członków rodzin. W takiej sytuacji należy pomyśleć o udzieleniu wsparcia dzieciom z rodzin o niskim statusie ekonomiczno-społecznym, ponieważ jednym z celów polityki rodzinnej jest wspieranie rodzin borykających się z trudnościami finansowymi. Rozwiązaniem byłoby stworzenie systemu stypendialno-motywacyjnego dla uczniów. Stypendia socjalne byłyby warunkowane postępami w nauce. Otrzymywaliby je tylko uczniowie, którzy wykazywaliby się postępem, choćby małym, w zależności od ich możliwości. Innym rozwiązaniem mogłoby być wypłacanie świadczeń socjalnych, na których wysokość miałby wpływ postęp w nauce i zainteresowanie rodziców sprawami swoich dzieci odnotowywane przez szkołę.

Możliwości kształcenia wiązały i wiążą się z miejscem zajmowanym w hierarchii ekonomicznej i społecznej. Jednak działania podejmowane w ramach polityki rodzinnej przyczyniają się do zmiany sytuacji. W systemie edukacji funkcjonują dzieci z rodzin o zróżnicowanym poziomie społeczno-kulturowym i ekonomicznym. Powszechny dostęp do edukacji dzieci i młodzieży z różnych środowisk, w tym ze środowisk zaniedbanych (z deficytami społeczno-kulturowymi), wymusza zróżnicowanie zaangażowania w zakres i treści przekazywane uczniom, a także w sam spo-

sób przekazu⁵. Większe zapotrzebowanie na osoby wykształcone przyczynia się do wzrastającej popularności edukacji na poziomie wyższym i jednocześnie dostęp do niej staje się coraz łatwiejszy. W *Założeniach polityki ludnościowej Polski 2013* znalazły się plany stworzenia systemu pozwalającego na zapewnienie dostępu dzieci i młodzieży do usług społecznych, w tym edukacji i opieki nad dzieckiem na zasadzie równych szans⁶. Autorzy omawianego dokumentu sugerują „rozwój infrastruktury społecznej, przede wszystkim na wsi i w małych miastach, w tym – rozwój przedszkoli, jako placówek edukacji i pierwszej socjalizacji dzieci, umożliwiających wyrównywanie szans startu w edukacji szkolnej dla dzieci ze środowisk zaniedbanych i rodzin problemowych”⁷.

Tabela 1. Rodziny uczniów potencjalnie potrzebujące wsparcia (w procentach) na podstawie wyników międzynarodowego badania GOETE

Kraj	Uczniowie z rodzin o niskim statusie ekonomiczno-społecznym*	Uczniowie z rodzin imigrantów	Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi
Finlandia	44,0	15,9	20,9
Francja	30,6	17,2	8,2
Holandia	21,8	17,5	15,8
Niemcy	34,7	33,1	6,2
Polska	18,9	0,9	19,9
Słowenia	30,4	10,4	8,2
Wielka Brytania	44,9	14,8	30,3
Włochy	25,7	13,9	11,0

* Wszystkie przytaczane kategorie (rodzaje, typy) rodzin zostały zdefiniowane w projekcie GOETE. W ten sposób zespoły badawcze z poszczególnych państw uniknęły zasadniczych różnic w ocenie sytuacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego dyrektorów szkół zrealizowanego w ramach projektu GOETE⁸.

Funkcjonalny system edukacji zainteresowany jest wyłowieniem (dostrzeżeniem) dzieci i młodzieży najbardziej utalentowanych z każdej kategorii społecznej,

⁵ M. Ślusarczyk, *Spory o edukację wczoraj i dziś. Społeczny, polityczny i kulturowy kontekst reform oświatowych – porównanie Polski i Niemiec*, „Rejony Humanistyki”, nr 6, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010.

⁶ *Założenia polityki ludnościowej Polski 2013*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2013, s. 60-63.

⁷ Tamże, s. 60.

⁸ Projekt GOETE obejmował kilka rodzajów badań ankietowych: badanie dyrektorów szkół (N = 984), wywiady indywidualne z uczniami (N = 6390) i wywiady indywidualne z rodzicami uczniów (N = 3290). Badania ankietowe zostały przeprowadzone w latach 2010-2011 w wybranych obszarach 8 państw uczestniczących w projekcie.

a jednocześnie wykorzystaniem wszystkich zdolności i predyspozycji dziecka. Takie podejście sprzyja kształtowaniu kapitału ludzkiego optymalnie i skutecznie. Omawiane podejście pozwala wykorzystać zdolności i predyspozycje dzieci bardziej utalentowanych i mniej zdolnych. Szkoła jest miejscem, w którym spotykają się dzieci i młodzież z różnych rodzin, różnych grup społecznych, o zróżnicowanym statusie materialnym, a często z różnych kręgów kulturowych⁹. Współcześnie środowisko szkolne w Polsce jest znacznie bardziej zdywersyfikowane pod względem zamożności i różnic społeczno-kulturowych niż kiedykolwiek wcześniej¹⁰. Edukacja powszechna z jednej strony rozszerza możliwości, a z drugiej łatwość jej dostępu powoduje, że obok uczniów i studentów zdolnych i pracowitych w systemie edukacji funkcjonują uczniowie leniwi i z małym potencjałem intelektualnym. System edukacji powinien dawać szansę wszystkim dzieciom. Dzięki temu działania podejmowane w ramach polityki edukacyjnej idealnie uzupełniają zakres oddziaływania na rodzinę i jednostkę przez politykę rodzinną. W szkole mogą ujawnić się zdolności i predyspozycje, które powinny być nie tylko dostrzeżone, ale też wykorzystane. W szczególności w przypadku dzieci z rodzin z deficytami szkoła może być jedyną szansą na ukierunkowanie dziecka w taki sposób, aby w przyszłości mogło wykorzystywać cały swój potencjał, będąc pracownikiem wykwalifikowanym, specjalistą, jednocześnie mając szansę na dobre warunki życia.

Pomimo współdziałania obu omawianych polityk osiągnięcie takiego celu poprzez zrealizowanie całej drogi edukacyjnej nie dla wszystkich dzieci jest jednakowo łatwe. Dysproporcje i zróżnicowanie w dostępie do edukacji, a także bariery w korzystaniu z niej są związane nie tylko z możliwościami intelektualnymi dziecka, ale również z jego możliwościami dotyczącymi faktu urodzenia i wychowywania się w konkretnej rodzinie. Społeczno-ekonomiczne pochodzenie dziecka ciągle stanowi jeden z najważniejszych czynników przesądzających o efektach jego edukacji. Status społeczno-ekonomiczny rodziny bezpośrednio wpływa na możliwości edukacyjne dzieci i młodzieży oraz innych jej członków. Można na ten problem spojrzeć również z innej strony. Niski poziom wykształcenia rodziców oraz brak kwalifikacji jest powodem złej sytuacji na rynku pracy i małych możliwości finansowych rodziców. Podobnym utrudnieniem jest pochodzenie dziecka z rodziny imigrantów, gdzie w domu nie mówi się w języku obowiązującym w kraju zamieszkania. Takich przypadków nie odnotowujemy w Polsce dużo, ponieważ imigranci stanowią ok. 1% ludności kraju. Ale w innych państwach europejskich pochodzenie dziecka z rodziny imigrantów stanowi dla niego duże utrudnienie. Jeszcze innym utrudnieniem w korzystaniu z edukacji mogą być specjalne potrzeby edukacyjne, w szczególności u tych dzieci, u których zostały one zdiagnozowane. Problemy i bariery w korzystaniu z edukacji, z jakimi borykają się dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,

⁹ Jak wykazano w badaniu GOETE, rodziny z deficytami spychają na szkoły nie tylko problem kształcenia, ale również wychowania i podejmowania decyzji dotyczącej dalszej drogi życiowej i edukacyjnej swoich dzieci.

¹⁰ M. Ślusarczyk, wyd. cyt., s. 18.

mogą być różnorodne: trudności w przyswajaniu wiedzy, problemy emocjonalne utrudniające kontakty społeczne z innymi uczniami i nauczycielami, a także trudności w uczeniu się.

Nierówności edukacyjne niesprawiedliwie różnicują szanse osób o różnym pochodzeniu społecznym i miejscu zamieszkania. Dostęp do edukacji związany z miejscem zamieszkania – w dużym mieście lub małej wsi słabo skomunikowanej z miastami – wciąż jest dużym utrudnieniem dla uczestników systemu edukacji. Wreszcie trudna jest sytuacja dzieci i młodzieży z rodzin z deficytami społeczno-kulturowymi, która dotyczy obecnie nie tylko rodzin o niskim statusie materialnym i społecznym, ale również tych dobrze i bardzo dobrze sytuowanych, w których rodzice nie mają czasu dla własnych dzieci.

Przytaczana tabela 1 pokazuje, jak duży udział wśród uczniów w polskich szkołach stanowią dzieci i młodzież, do których powinny być kierowane działania polityki rodzinnej, aby ich nauka była bardziej efektywna, a edukację można było traktować w kategoriach inwestycji w kapitał ludzki. Sytuacja w Polsce na tle pozostałych państw, które uczestniczyły w projekcie GOETE, nie jest gorsza czy trudniejsza. Odsetek uczniów z rodzin o niskim statusie ekonomiczno-społecznym jest w Polsce ponad dwa razy niższy niż w Wielkiej Brytanii i Finlandii, a prawie dwa razy niższy niż w Niemczech. W Polsce jest bardzo mały udział dzieci z rodzin imigrantów. Tylko w przypadku wskaźnika dotyczącego udziału dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wśród uczniów sytuacja Polski jest trudniejsza niż we Francji, w Niemczech, Holandii, Słowenii i we Włoszech. Problemy uczniów w polskich szkołach nie są przytłaczające. Jest to dobry czas, aby wprowadzić rozwiązania z zakresu polityki rodzinnej i edukacyjnej, dzięki którym uczniowie będą mogli uczyć się skuteczniej, przechodzić na kolejne poziomy edukacji, żeby w konsekwencji, jako dobrze przygotowani specjaliści, wejść na rynek pracy.

System edukacji nie może różnicować dzieci z powodu ich pochodzenia i zaangażowania rodziców. Jest on dobrym miejscem do tego, aby mogły być zmniejszone nierówności pomiędzy dziećmi i młodzieżą spowodowane zróżnicowaniem ich rodzin. W przedszkolu, a później w szkole dziecko może obserwować i poznawać odmienne zachowania. Rolą nauczycieli jest nauczanie, wychowywanie i zmniejszanie dystansu społeczno-kulturowego pomiędzy dziećmi. Wczesny kontakt dziecka z systemem edukacji przynosi pozytywne konsekwencje w przyszłości.

Niestety, już na początku widoczny jest nierówny dostęp do edukacji przedszkolnej¹¹. Najbardziej różnicującym go czynnikiem jest miejsce zamieszkania. W roku szkolnym 2010/2011 69,9% dzieci w wieku 3-6 lat było objętych wychowa-

¹¹ Poczynając od zróżnicowania wśród państw Wspólnoty. Zgodnie z informacją IBE zamieszczoną w *Raporcie o stanie edukacji 2012* (s. 16) Polska miała jeden z najniższych wskaźników upowszechniania wychowania przedszkolnego i edukacji szkolnej w 2010 r. w krajach Unii Europejskiej wśród dzieci w wieku 4 lat i starszych, które nie osiągnęły jeszcze wieku szkolnego. Polska zajmuje 25. miejsce wśród 27 państw UE.

Tabela 2. Odsetek dzieci w przedszkolach w Polsce w zależności od wykształcenia rodziców uczniów uczęszczających (w momencie badania) do pierwszej klasy szkoły podstawowej

Poziom wykształcenia głowy rodziny	Odsetek dzieci uczęszczających do przedszkoli w takich rodzinach
Wyższe II stopnia (mgr)	90
Wyższe I stopnia (licencjat/inżynier)	82
Policealne	78
Średnie zawodowe	70
Średnie ogólne	72
Zasadnicze zawodowe	55
Podstawowe	37

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Raportu o stanie edukacji 2011*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2012.

niem przedszkolnym¹². W miastach do przedszkoli uczęszczało 83,6% dzieci, a na wsiach 51,2% dzieci. Kolejnym czynnikiem różnicującym jest poziom wykształcenia głowy rodziny (por. tab. 2). Znacznie częściej edukację od uczęszczania do przedszkoli rozpoczynają dzieci rodziców z wykształceniem wyższym i policealnym niż dzieci rodziców z wykształceniem podstawowym. Należy podnosić świadomość rodziców, dlatego że na edukacji przedszkolnej najbardziej korzystają dzieci z rodzin o niskim statusie ekonomiczno-społecznym¹³. Współdziałające polityka edukacyjna i polityka rodzinna powinny wprowadzić obowiązkową edukację przedszkolną. Aby proponowane rozwiązanie było skuteczne, konieczna jest rozbudowa infrastruktury przedszkolnej na terenach wiejskich.

Równie istotne są działania podejmowane wobec uczniów w szkole podstawowej i gimnazjalnej. Oba te poziomy systemu edukacji są obligatoryjne, a uczestnikami systemu są dzieci i młodzież o różnych możliwościach intelektualnych, różnym poziomie motywacji oraz zróżnicowane pod względem pochodzenia społeczno-kulturowego. Na omawianym etapie edukacji istotne jest przekazanie młodemu człowiekowi chęci do nauki, zainteresowanie pogłębianiem wiedzy, a często zmotywowanie do podjęcia wysiłku nauki¹⁴. To polityka rodzinna dysponuje formami wsparcia rodziny, które powinny być wykorzystane, aby dać szansę na edukację młodemu człowiekowi (stypendia, zasiłki, refundacje, urlopy dla rodziców itp.). Czas spędzony w szkole podstawowej i gimnazjum to okres, w którym nauczyciele, wspierani przez rozwiązania systemowe, muszą wykształcić umiejętności i wzmoc-

¹² *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2010/2011*, informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2011.

¹³ *Wczesna edukacja...*

¹⁴ W 2010 r. odsetek dzieci w wieku typowym dla szkoły podstawowej, które nie chodziły do szkoły, wyniósł 3,5% – www.glos.pl/node/8164.

nić odpowiedzialność uczniów za własne uczenie się¹⁵. W niektórych przypadkach działania te nie są wspierane przez działania rodziny ucznia. Kończąc szkołę gimnazjalną, młodzież podejmuje jedną z najważniejszych decyzji w życiu – o kontynuowaniu dalszej drogi edukacyjnej lub podjęciu pierwszej pracy. Niewielu młodych ludzi potrafi taką decyzję podjąć samodzielnie. Niezbędne jest, aby z młodzieżą, ale również z rodzicami i nauczycielami, współpracowali specjaliści będący w stanie pomóc młodemu człowiekowi w dokonaniu właściwego wyboru, zgodnego z jego możliwościami intelektualnymi i fizycznymi, talentami i zainteresowaniami.

Kolejnym etapem na edukacyjnej drodze młodego człowieka jest szkoła ponadgimnazjalna. Dla procesu edukacji na interesującym nas poziomie najważniejszy jest program szkolny, który będzie elastycznie przystosowywał edukację ponadgimnazjalną do zmieniającej się rzeczywistości, w taki sposób, aby młody człowiek mógł kontynuować naukę na uczelni, a w przyszłości był elastycznym pracownikiem rynku pracy chętnym do pogłębiania wiedzy.

Tabela 3. Młodzież w wieku 21-25 lat kontynuująca naukę po szkole średniej w Polsce w kategoriach wykształcenia rodziców (w procentach)

Wykształcenie głowy rodziny	Wyższa uczelnia	Szkoła policealna	Nie kontynuował nauki
Wyższe	89	3	8
Policealne	81	10	9
Średnie zawodowe	70	6	24
Średnie ogólne	59	9	32
Zasadnicze zawodowe	40	10	50
Podstawowe	30	14	57

Źródło: *Raport o stanie edukacji 2011...*

Podobnie jak w przypadku korzystania z edukacji przedszkolnej, gdzie znaczenie miało wykształcenie rodziców, również na tym etapie dalsze wybory drogi edukacyjnej skorelowane są bezpośrednio z wykształceniem rodziców (por. tab. 3). Dzieci rodziców posiadających wyższe wykształcenie w znakomitej przewadze (blisko dziesięcioro na dziesięcioro) podążają tą samą drogą, zdobywając wykształcenie wyższe. Natomiast prawie sześcioro na dziesięcioro dzieci rodziców z wykształceniem podstawowym nie kontynuuje nauki powyżej poziomu matury lub kończy ją jeszcze wcześniej.

W ślad za dopasowaniem treści i sposobów nauczania musi iść wsparcie dla dzieci i młodzieży z rodzin z deficytami, dysfunkcyjnych oraz dzieci i młodzieży z defaworyzowanych klas społecznych, tak aby różnice pomiędzy uczniami nie pogłębiały się z powodu ich pochodzenia, żeby wszyscy uczniowie mieli możliwie

¹⁵ M. Lipsky, *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*, 30th Anniversary Expanded Edition, Russell Sage Foundation, New York 2010.

najlepsze szanse na przyszłość. Zgodnie z wynikami uzyskanymi w międzynarodowym projekcie GOETE, w Polsce udział uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wśród uczniów w szkołach jest wysoki, obok Wielkiej Brytanii i Finlandii (por. tab. 1). Jest to kolejna grupa uczniów, do rodzin których, obok działań polityki edukacyjnej, powinny być kierowane działania w ramach polityki rodzinnej. Dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi istotne w pokonaniu problemów może być wsparcie ze strony pedagogów i psychologów.

Podobnie wsparcie potrzebne jest również rodzinom imigrantów (nie tylko dzieciom z tych rodzin), których dzisiaj w Polsce jeszcze nie jest dużo (por. tab. 1). Jednak czerpiąc przykład z innych państw europejskich (Niemcy, Holandia, Francja), należy spodziewać się rozwoju zjawiska. W *Założeniach polityki ludnościowej Polski 2013* zwraca się uwagę na aspekt wspierania współczesnych migracji edukacyjnych jako możliwości zdobycia wykształcenia np. taniej. Strategia lizbońska zobowiązuje państwa członkowskie UE do wspierania mobilności uczniów, studentów i nauczycieli pomiędzy krajami. A programy realizowane w tym zakresie przyczyniają się do szybszej wymiany wiedzy i doświadczeń.

Wydaje się, że przestrzeń, gdzie łączą się cele państwa (ekonomiczny – jak najlepiej i jak najlepiej wykształconych pracowników) i rodziny (poprawa sytuacji bytowej lub utrzymanie dobrego poziomu życia), jest miejscem na współdziałanie polityki edukacyjnej i polityki rodzinnej, aby w sposób optymalny wykorzystać potencjał dzieci i młodzieży. Dzisiejsze dzieci i młodzież będą w przyszłości pracownikami zmuszonymi radzić sobie na bardzo trudnym i wymagającym rynku pracy, będą stanowić część kapitału ludzkiego kraju, od którego będzie się wymagało bardzo intensywnej i efektywnej pracy.

4. Wyzwania współczesnej edukacji

Edukacja jest bardzo istotna, ponieważ w społeczeństwie poprzemysłowym wiedza jest jednym z najważniejszych zasobów. W społeczeństwie informacyjnym¹⁶, w ramach gospodarki opartej na wiedzy, wiedza ta często uznawana jest wręcz za zasób centralny, najważniejszy. W tym przypadku wiedza rozumiana jest jako postęp umysłu ludzkiego wyrażający się w rozwoju technicznym i technologicznym oraz dostęp do informacji¹⁷. Sposób funkcjonowania systemu edukacji i jego jakość nabrały nowego znaczenia. Istotnymi elementami są nie tylko przekazywanie właściwej wiedzy, ale też szybkie i sprawne dopasowywanie systemu edukacji do zmian zachodzących w otoczeniu, również poprzez dobranie właściwego sposobu prze-

¹⁶ E. Kryńska, *Determinanty edukacji informatycznej w systemie szkolnym. Studium przypadku szkół województwa mazowieckiego*, [w:] *Problemy edukacji wobec rozwoju społeczno-gospodarczego*, A. Rączaszek, W. Koczur (red.), Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Studia ekonomiczne, 131 Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2013.

¹⁷ M. Ślusarczyk, wyd. cyt., s. 18.

kazu¹⁸. Edukacja powinna nadążać za zmianami. Nie może pozostawać w tyle. Sytuacją idealną byłoby przygotowywanie uczestników systemu edukacji z niewielkim wyprzedzeniem w stosunku do zmieniającego się świata, w taki sposób, aby „dzisiejsi” uczestnicy systemu edukacji kreowali „jutrzejsze” zmiany. Takie rozwiązanie jest jednak bardzo trudne. Niemożliwe jest dzisiaj określenie dokładnego kierunku zmian. Można próbować je tylko oszacować albo przewidzieć. Faktem niezaprzeczalnym jest jednak, że w społeczeństwie informacyjnym edukacja staje się dla ludzi jednym z najważniejszych obszarów aktywności życiowej, a dla gospodarki narzędziem w drodze do kreowania kapitału ludzkiego¹⁹.

W Polsce zmiany w edukacji wyraźnie przyspieszyły po przystąpieniu do UE. Postępuje integracja państw stowarzyszonych w UE w sferze społecznej, gospodarczej i kulturalnej. W konsekwencji kształtuje się stopniowo europejski rynek pracy wymuszający ujednoczenie systemów edukacji obowiązujących w poszczególnych państwach członkowskich²⁰. Wypracowanie i wprowadzenie standardów kształcenia (np. takich jak Europejska Rama Kwalifikacji i Polska Rama Kwalifikacji) na wszystkich poziomach jest jednym ze sposobów wykorzystania potencjału intelektualnego społeczeństwa. Koncepcja Polskiej Ramy Kwalifikacji zakłada zdobywanie i podnoszenie kwalifikacji przez całe życie. Rozwiązania takie są szansą dla dzieci i młodzieży z rodzin o niskim statusie ekonomiczno-społecznym, ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, z rodzin imigrantów i z rodzin dysfunkcyjnych. Dzięki ramom kwalifikacji wykształcenie można zdobywać etapami, rozłożyć w czasie dojście do upragnionego poziomu wykształcenia²¹. Rozwiązania przyjęte w Polskiej Ramie Kwalifikacji pozwolą na uczestniczenie w systemie edukacji znacznie szerszego grona osób i dadzą szansę na poprawienie jakości kapitału ludzkiego w Polsce.

5. Podsumowanie

Państwa zachodnie bardzo dużo uwagi poświęcają kwestii edukacji. Dostrzegają fakt, że dobrze wykształcone społeczeństwo jest największym bogactwem kraju. Tempo zarówno zmian zachodzących w sferze naukowo-technicznej, jak i form przekazu powoduje rozwój wiedzy i bardzo szybki przepływ informacji. Starając się dorównać państwom zachodnim pod względem tempa rozwoju gospodarczego, a także sprostać wymaganiom, jakie stawia przed nami przyszłość, musimy zdecy-

¹⁸ M. Ślusarczyk, wyd. cyt. Autorka zwraca uwagę na wprowadzenie nowoczesnych form przekazu znacznie lepiej odbieranych przez uczniów niż tradycyjne sposoby nauczania.

¹⁹ A. Chłoń-Domińczak, A. Kraśniewski, *Kapitał ludzki i potrzeby rynku pracy a poziom 5. Ram kwalifikacji*, [w:] *Poziom 5 – brakujące ogniwo?*, E. Chmielecka, K. Trawińska-Konador (red.), Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa 2014.

²⁰ M. Polak, *Jaka przyszłość polskiej edukacji?*, <http://www.edunews.pl>.

²¹ I. Buchowicz, *Szczególne potrzeby społeczne*, [w:] *Poziom 5 – brakujące ogniwo?*, E. Chmielecka, K. Trawińska-Konador (red.), Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa 2014.

dowanie więcej uwagi i środków poświęcić działaniom polityki edukacyjnej i polityki rodzinnej.

Cel taki będzie możliwy do osiągnięcia dzięki zwiększeniu wydatków budżetu państwa na edukację, stworzeniu systemu grantów uczniowskich będących zachętą dla dzieci i młodzieży, a jednocześnie szansą na uczestnictwo w edukacji. Warto zmodyfikować system stypendialny dla uczniów i studentów. Upowszechnienie edukacji przedszkolnej pozwoli na wcześniejsze rozpoczęcie wyrównywania szans. Bardzo istotne, szczególnie w dobie konkurencji na rynkach międzynarodowych, jest podniesienie jakości edukacji na wszystkich poziomach. Jedną ze zmian, która pośrednio przyczyni się do podniesienia jakości edukacji, jest zmniejszenie liczby dzieci w grupach przedszkolnych i klasach szkolnych. Ważne też jest, abyśmy w istotny sposób poprawili dostępność specjalistów (pedagogów, psychologów i logopedów) w szkołach i przedszkolach. Zintegrowane społeczności szkolne spowodują, że uczniowie o sobie nawzajem i nauczyciele o uczniach będą wiedzieć więcej i wówczas pomoc będzie łatwiejsza i bardziej skuteczna. Ostatnim z nasuwających się wniosków jest właściwe, indywidualne podejście do każdego ucznia – szczególnie uzdolnionego, ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, z deficytami społeczno-kulturowymi, z rodzin dysfunkcyjnych – w taki sposób, aby możliwie najlepiej wykorzystać jego zdolności i predyspozycje.

Działania podejmowane w sferze edukacji muszą być związane z rodziną, z jej możliwościami lub ich brakiem. Problem zależności polityki edukacyjnej i polityki rodzinnej można rozpatrywać w kontekście szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, ale również innych członków rodziny.

Rosnące wymagania stawiane przed pracownikami, perspektywa wielokrotnej zmiany zawodu, bardzo duża konkurencja i równie duże wymagania nowoczesnej gospodarki wymuszają poszukiwania nowych rozwiązań. Nowoczesny system edukacji nadążający za wyzwaniami przyszłości powinien dawać szansę, zwracać większą uwagę na dzieci i młodzież, które bez wsparcia i pomocy (nauczycieli, pedagogów i innych specjalistów) miałyby małe szanse (lub nie miałyby ich w ogóle) na uzyskanie wykształcenia optymalnie wykorzystującego ich zdolności i predyspozycje. Należy szukać możliwości mobilizacji rodziców, aby współpracowali ze szkołą i dali szansę własnym dzieciom na poprawę sytuacji bytowej (w rodzinach z deficytami ekonomicznymi, społecznymi i intelektualnymi) lub utrzymanie pozycji społecznej i ekonomicznej (w przypadku rodzin dobrze sytuowanych, ale zaniedbujących dzieci).

W dobie kurczącego się potencjalnego kapitału ludzkiego, ze względu na zachodzące procesy demograficzne, należy znacznie lepiej wykorzystywać możliwości intelektualne kolejnych pokoleń. Polska powinna dać szansę na zdobywanie wykształcenia jak najlepiej dopasowanego do możliwości wszystkich dzieci. Dlatego niezbędna jest współpraca pomiędzy polityką rodzinną i polityką edukacyjną oraz dopasowywanie systemów wsparcia uczniów i ich rodzin do zmieniających się potrzeb. Stały monitoring skuteczności wspólnych działań obu polityk powinien być

wykorzystywany do podnoszenia efektywności tych działań i kierowania ich zawsze do najbardziej potrzebujących dzieci i młodzieży.

Krótką formą opracowania nie wyczerpuje podjętego tematu. Jest głosem w dyskusji, w jaki sposób podnosić wartość kapitału ludzkiego i w jaki sposób pomagać dzieciom z rodzin z deficytami i rodzin dysfunkcyjnych, aby wydobyć i w pełni wykorzystać potencjał tych dzieci. Przytoczone dane liczbowe pokazują skalę zjawiska i potwierdzają, że problem postawiony w niniejszym opracowaniu musi zostać dostrzeżony nie tylko przez polityki rodzinną i edukacyjną. W przyszłości maksymalne wykorzystanie możliwości intelektualnych i społecznych dzieci i młodzieży z deficytami społeczno-kulturowymi, z rodzin dysfunkcyjnych i dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi może okazać się jedyną szansą dla wzmocnienia kapitału ludzkiego w Polsce i zmniejszenia lub uniknięcia problemów gospodarczych wynikających w sposób pośredni ze zmniejszającej się liczby ludności w wieku produkcyjnym w kraju.

Literatura

- Boni M. (red.), *Polska 2030 Wyzwania rozwojowe*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2009.
- Buchowicz I., *Szczególne potrzeby społeczne*, [w:] *Poziom 5 – brakujące ogniwo?*, E. Chmielecka, K. Trawińska-Konador (red.), Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa 2014, s. 47-51.
- Chłoń-Domińczak A., Kraśniewski A., *Kapitał ludzki i potrzeby rynku pracy a poziom 5. Ram kwalifikacji*, [w:] *Poziom 5 – brakujące ogniwo?*, E. Chmielecka, K. Trawińska-Konador (red.), Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa 2014., s. 31-39.
- Chmielecka E., Buchowicz I., *Edukacja dla zmiany. Wyzwanie i szansa*, [w:] *Kryzys, niepewność i niestabilność we współczesnej Europie*, J. Osiński (red.), Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013, s. 289-311.
- David P.A., *Knowledge, Capabilities and Human Capital Formation in Economic Growth*, New Zealand Treasury Working Paper 01/13, Wellington 2001.
- Dobry klimat dla rodziny*, Program Polityki Rodzinnej Prezydenta RP, maj 2013.
- Hall K., *Ze starych kolein na nowe tory. Edukacja przyszłości*, <http://katarzynahall.natemat.pl/12995> (20.11.2013).
- Janowski A., *Szkoła obywatelska. Amerykańskie doświadczenia – polskie potrzeby*, Fundacja Innowacyjna WSSE, Warszawa 2000.
- Kołodziejczyk W., *Co zagraża polskiej szkole?*, <http://edukacjaprzyzszosci.blogspot.com> (20.11.2013).
- Kontynuacja przemian, Raport o stanie edukacji 2011*, IBE, Warszawa 2012.
- Kryńska E., *Determinanty edukacji informatycznej w systemie szkolnym. Studium przypadku szkół województwa mazowieckiego*, [w:] *Problemy edukacji wobec rozwoju społeczno-gospodarczego*, A. Rączaszek, W. Koczur (red.), Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Studia ekonomiczne, 131 Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2013, s. 171-180.
- Kuźma J., *Nauka o szkole. Studium monograficzne. Zarys koncepcji*, wydanie IV zmienione, uzupełnione, Impuls, Kraków 2011.
- Licz się efekty, Raport o stanie edukacji 2012*, IBE, Warszawa 2013.

- Lipsky M., *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*, 30th Anniversary Expanded Edition, Russell Sage Foundation, New York 2010.
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2010/2011*, informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2011.
- Polak M., *Jaka przyszłość polskiej edukacji?*, <http://www.edunews.pl> (20.11.2013).
- Sztumski J., *Refleksje wokół wyzwań wobec edukacji przełomu XX i XXI wieku*, [w:] *Problemy edukacji wobec rozwoju społeczno-gospodarczego*, A. Rączaszek, W. Koczur (red.), Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Studia ekonomiczne, 131 Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2013, s. 13-22.
- Ślusarczyk M., *Spory o edukację wczoraj i dziś. Społeczny, polityczny i kulturowy kontekst reform oświatowych – porównanie Polski i Niemiec*, „Rejony Humanistyki”, nr 6, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2010.
- Wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem w Europie: zmniejszenie nierówności społecznych i kulturowych*, Komisja Europejska, EACEA – Eurydyce, Bruksela 2009.
- Wyniki Narodowego Programu Foresight Polska 2020*, Warszawa 2009.
- Założenia polityki ludnościowej Polski 2013*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2013.
- Zamorska K., *Edukacja – sprawa prywatna czy publiczna?*, [w:] *Polityka społeczna w procesie integracji europejskiej Przegląd problemów*, A. Rączaszek, W. Koczur (red.), Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2009, s. 331-340.

COMMON TASK OF EDUCATIONAL POLICY AND FAMILY POLICY IN POLAND

Summary: Modern society changes very quickly. The development of new technologies and modifications in the production process would force the employee of the future to be very well educated and ready to change his/her profession a lot of times. In order to comply with these challenges, the educational policy and family policy must be adapted to those forthcoming changes. The education of the future must take advantage of all skills and predispositions of students, as well as adults, in order not to waste their potential. Families with low educational potential, with social and cultural shortages, are unable to notice all predispositions of their children. We need cooperation of educational policy and family policy. We shall recognize the qualifications acquired during the education or professional employment, and allow to improve them.

Keywords: educational policy, family policy, human capital, support for families, support for children.